

Tatiana Słojka, Alina Bacic

Ukraińskie Boże Narodzenie TRADYCJE I OBRZĄDKOWOŚĆ Z XIX WIEKU

Boże Narodzenie jest jednym z najbardziej znanych, lubianych i znaczących świąt w kalendarzu każdego chrześcijanina. Ukraińcy w szczególny sposób pielęgnują tradycje i zwyczaje swoich przodków, bo pamiętać o przeszłości znaczy nie zgubić przyszłości.

Ukraińskie Boże Narodzenie bardzo mocno związane jest ze starymi tradycjami i obrządkami, które są dla każdego narodu bezcennym skarbem. Jak pisał wybitny ukraiński poeta Maksym Rylski „Ten, kto nie zna swojej przeszłości, nie jest wart przyszłości”. Święta Bożego Narodzenia obchodzone przez Kościoły Wschodnie (głównie przez Cerkiew Prawosławną i Cerkiew Greckokatolicką) przypadają na 7 stycznia kalendarza juliańskiego. Spór o to, kiedy świętować Boże Narodzenie w Ukrainie – 25 grudnia (według kalendarza gregoriańskiego) czy 7 stycznia (zgodnie z kalendarzem juliańskim) – trwa od dawna. Po rozpoczęciu przez Rosję wojny w Ukrainie to pytanie nabrało nowego znaczenia. W maju 2022 roku Sobór Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Moskiewskiego Patriarchatu uchwalił zmiany w statucie Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi, które świadczą o jej pełnej samodzielności i niezależności, tym samym wyraził sprzeciw wobec stanowiska Patriarchy Moskiewskiego i całej Rusi – Cyryla, otwarcie popierającego rosyjską inwazję na Ukrainę. Idąc krok dalej, Synod Biskupów Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi i Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej zezwolił Ukraińcom obchodzić Boże Narodzenie w dniu 25 grudnia, razem z wiernymi

Kościół Rzymskokatolicki, odcinając się od daty 7 stycznia, kiedy to Narodzenie Chrystusa świętują Rosjanie i pro-putinowska rosyjska Prawosławna Cerkiew. W ten sposób wchodzi w życie kalendarz nowojuliański, co oznacza, że daty pozostałych ruchomych świąt, na przykład Wielkanoc oraz innych, pozostają bez zmian. Więc, już w tym roku Ukraińcy mogą obchodzić Święta 25 grudnia. Mogą, ale nie muszą. Od teraz decyzję o tym każda parafia, która ma prawo podjąć samodzielnie decyzję, na podstawie głosowania wiernych. Większość Ukraińców pozostaje jednak przy kalendarzu juliańskim.

W przeddzień ukraińskich Świąt Bożego Narodzenia, czyli 6 stycznia, katolicy obchodzą święto Objawienia Pańskiego, potocznie nazywane Świętem Trzech Króli. Dla Ukraińców jest to czas przygotowywania się do Wigilii, poprzedzanej 40-dniowym srogim postem. „Święty wieczór” (Святий Вечір), „Bogaty Wieczór” (Багатий Вечір), „Bogata Kutia” (Багата Кутя) – to tylko niektóre nazwy określające tę przedświąteczną noc. W pierwszym dniu Bożego Narodzenia Kościół greckokatolicki i prawosławny świętuje narodziny Jezusa Chrystusa, w drugim dniu oddaje hołd Świętej Rodzinie, natomiast w trzecim dniu wspomina pierwszego męczennika i diakona – świętego Szczepana.

Pewne obrzędy nie różnią się od katolickich. Przygotowanie do wieczerzy wigilijnej ma bardzo uroczysty charakter. Analogicznie jak w Polsce, znany jest również Ukraińcom zwyczaj rozkładania na ławach i stołach sianka pod obrus wigilijny. Ponadto, w czterech rogach stołu układa się główki czosnku. Ten zwyczaj pochodzi z XIX wieku i ma za zadanie odpędzenie złych duchów. Na tak przygotowanym stole ustawiano wigilijne potrawy, do których najczęściej należały: barszcz, kompot z suszonych owoców, grzyby, gołąbki z kaszą lub ziemniakami oraz obrzędowy chleb. Zgodnie z tradycją ukraińską, dań powinno być dwanaście jak dwunastu apostołów, a wśród nich nie może zabraknąć kutii, która jest najważniejszą potrawą na ukraińskim wigilijnym stole. Kutia przygotowywana jest zwyczajowo z ziaren pszenicy (symbol rodzącego się życia), bakalii, maku, orzechów i miodu (symbol wiecznego szczęścia). Zgodnie ze starym zwyczajem, podczas przyrządzania kutii gospodyni naśladowała odgłosy kur. Ten rytuał miał zapewnić kurom wysoką

nieśność jaj. Jeżeli w gospodarstwie znajdowały się ule z pszczołami, to gospodarz ubierał rękawice i niośł kutię, imitując brzęczenie pszczoł – miało to zapewnić urodzaj miodu.

Jedną z najważniejszych świątecznych ozdób ukraińskiego domu był, zgodnie z tradycją wschodniosłowiańską, stawiany w rogu izby, własnoręcznie robiony przez gospodarzy Diduch. Słowo to dosłownie znaczy „dziad” i jest to pierwszy skoszony podczas żniw snop pszenicy i owsa lub niemłóconego żyta, ustawiany kłosem do góry. Zgodnie z tradycją wtykano w niego sierp lub kosę, co miało zapewnić wysoką jakość plonów.

Do wigilijnej wieczerzy tradycyjnie siadano dopiero wtedy, gdy na niebie pojawiała się pierwsza gwiazda. Zwyczaj ten związany był z dawnymi wierzeniami, że gwieździsta noc przed Bożym Narodzeniem zapowiadała urodzajny rok.

Po wypatrzeniu pierwszej gwiazdki, gospodarz domu rozpoczynał modlitwę, śpiewano troparion (to znaczy hymn), sławiący narodzenie Chrystusa oraz odczytywano fragmenty Pisma Świętego. W następnej kolejności biesiadnicy składali sobie życzenia, dzieląc się przy tym prosforą – poświęconym w cerkwi prząśnym chlebkiem, odpowiednikiem katolickiego opłatka. W wieczór wigilijny zwyczajowo wspomniano zmarłych krewnych i znajomych, to właśnie dla nich zostawiano resztki jedzenia na stole. Po wieczerzy wi-

gilijnej, późnym wieczorem, biesiadnicy udają się do cerkwi na specjalne nabożeństwo wigilijne, połączone ze śpiewaniem pieśni z Pisma Świętego – tzw. „Welyke Poweczirja”.

Okres świąt Bożego Narodzenia to czas, gdy tradycyjnie domy Ukraińców odwiedzane są przez kołędników. Zwyczajowo, dzieci biorące udział w kołędzie, przynosiły jedzenie, którym częstowały domowników. Następnie domownicy w rewanżu obdarowywali kołędników podarunkami ze smakołykami. Zgodnie ze starymi zwyczajami ukraińskimi, liczne grupy kołędnicze, ze śpiewem składały życzenia ich gospodarzom, oni zaś poczytywali sobie ich wizyty, jako dobrą wróżbę na nowy rok.

Troparion

*„Narodzenie Twoje, Chryste, Boże nasz,
zajaśniało światu światłością poznania,
w niej bowiem służący
gwiazdom przez gwiazdę
zostali nauczeni
kłaniać się Tobie, Słońcu Sprawiedliwości
i Ciebie poznawać, Wschód z wysoka,
Panie, chwała Tobie!”*

*Рождество Твое, Христе Боже наш,
возсия миру свет разума,
в нем бо звездам служащим
звездой учахуся,
Тебе кланялися, Солнцу правды,
и Тебе ведети с высоты Востока.
Господи, слава Тебе !*

Życzenia po ukraińsku

З Різдрвом Христовим , друзі милі!
Нехай омріяне здійсниться
Щоб Новий рік зустріти в мирі
З любов'ю й радістю у серці
Щоб негаразди оминали
Натхненням повнилися мрії
Щоб в душах ваших не згасали
Кохання, Віра та Надія!

Tatiana Słojka

Konsultantka ds. nauczania kreatywnego oraz wspomaganie nauczycieli języków obcych w Pomorskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku.

Alina Bacic

Pedagożka w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Słupsku.